

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
103 33 STOCKHOLM

Promemoria om Sveriges antagande av rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi (Dnr Ju2003/4644/L5)

Brottsoffermyndigheten tillstyrker ett godkännande av det inom Europeiska unionen upprättade utkastet till rambeslut om åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi. Gemensamma och effektiva regler är mycket angelägna eftersom dessa typer av brott riskerar att skapa förödande skador och djupa trauman för de barn som utsätts, skador som även vid kvalificerat stöd till bearbetning för många offer sätter spår långt in i vuxen ålder.

Brottsoffermyndigheten vill, särskilt inför det kommande arbetet med förändrad svensk lagstiftning, framföra följande synpunkter.

Tystnad skyddar inte

Brottsoffermyndigheten vill inledningsvis fästa kommande lagstiftares uppmärksamhet på att vissa i promemorian återgivna motivuttalanden står i stark kontrast till vad forskning och barnpsykiatri numera förefaller eniga om.

Den svenska regleringen av vem som ska uppfattas som barn i Brottsbalken 16 kap 10a § fokuserar mer på pubertetsutvecklingen än åldern, vilket medför att även den som har fyllt 18 år men inte passerat puberteten kan skyddas. Regeln uppges till stor del vara ”en av barnskydd motiverad särskild bevisregel. Den tar sikte på att hindra att viss bevisning anskaffas och förs på ett sätt som typiskt sett är skadligt för barnen” (s. 16). Skyddet mot skada skulle bestå i att eftersökande, identifiering och förhör skulle ”med största sannolikhet normalt innebära en ytterligare kränkning av barnet (prop. 1997/98:43 s. 86 f.)”

Ur barnets perspektiv innebär övergreppet ofta att det värsta redan har hänt. Hemlighållandet av detta är plågsamt och bidrar till ett ogiltiggörande av barnets egna upplevelser. Barn skyddas alltså inte genom vuxenvärldens tystnad, utan behöver tvärtom stöd för att kunna berätta om kanske bortträngda

traumatiska minnen eller dissociationer. Utvecklad kognitiv förhörsteknik är ett led i detta och kan leda fram till att barnet oftare än vad som nu är fallet får en viktig rättslig upprättelse, inklusive sin rätt till skadestånd. Terapeutisk behandling är ett annat väsentligt redskap, som även det oftast förutsätter att barnet identifieras som offer för övergreppen.

Till stöd för detta - och som generella markörer för allvaret i de aktuella brotten - kan de publikationer som professor Carl-Göran Svedin och socionomen tillika terapeuten Kristina Back står bakom åberopas; "Sexuella övergrepp på flickor och pojkar", Lund: Studentlitteratur 2002, "Barn som inte berättar", Stockholm: Rädda Barnen, 1996 respektive "Varför berättar de inte?", Stockholm: Rädda Barnen, 2003, likaså professor Sven-Åke Christianssons forskning om traumatiska minnen respektive förhörsmetodik. Två kortare artiklar kan bidra till ytterligare viktiga inblickar; Christina Citron, överläkare och barnpsykiater, "Bryt hemlighetsmakeriet!" i Socionomen nr 4, 2001 och Ann-Louise Kirkengren "Invadert og grenseløs" i Nytt om kvinneforskning nr 2, 1998, där väsentliga delar av hennes avhandling återges. Barnpsykiatrins erfarenheter av utsatta barn och deras reaktioner speglas också i expertrapporten "Barn i skuggan av våldet", Socialstyrelsen 2002.

Anspelningspornografi

Så kallad anspelningspornografi avser att en vuxen person framställs som ett barn eller förses med olika attribut för att påminna om ett barn. Syftet är alltså att ge tydliga anspelningar på sexuella handlingar med barn.

I Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet definieras barnpornografi som pornografiskt material som visuellt avbildar "ett barn som deltar i en handling med uttrycklig sexuell innebörd", men även "en person som ser ut att vara ett barn" eller "realistiska bilder som föreställer ett barn" som deltar i sådana handlingar. I det aktuella rambeslutets definition inkluderas på ett likartat sätt "ett verkligt barn" liksom "en verklig människa som ser ut att vara ett barn" och "realistiska bilder på ett fiktivt barn". I artikel 3 åläggs medlemsstaterna en skyldighet att kriminalisera olika former av befatning med barnpornografi.

Frågan är om dessa definitioner inkluderar så kallad anspelningspornografi eller inte. I promemorian besvaras detta med nej med motiveringen att "en verklig människa som ser ut att vara ett barn" *torde avse* en person över 18 år som inte är pubertetsutvecklad och därför ser ut som ett barn (s 29, med vår kursivering). Den framförda tolkningen är alltså inte given. Ur ett brottsofferperspektiv skulle man kunna anföra att denna tolkning garanterar straffrättsligt skydd för den person som ännu inte är pubertetsutvecklad trots att personen fyllt 18 år och juridiskt sett annars uppfattas som vuxen. Att en vuxen person som har passerat puberteten inte skyddas inom ramen för regleringen av barnpornografi eller övergrepp på barn är fullt logiskt. Men ett centralt problem kvarstår: Kan den framställda produkten uppfattas som annat än barnpornografi? Brottsoffermyndigheten menar att svaret rimligen är nej. I sammanhanget kan det förtjänas att upprepas att även "realistiska bilder på ett fiktivt barn" tydligt är inkluderat i definitionen av barnpornografi ovan. Både

sådana realistiska bilder och anspelningspornografi syftar till erotisk stimulans och i båda fallen kan en betraktare lockas att överskrida sina tidigare gränser och bli förövre. I båda fallen kan också barn via ”legitimerande” bilder och filmer, som förevisas dem, få svårare att värja sig mot sexuella handlingar.

Brottsoffermyndigheten menar därför att den aviserade förändringen av svensk rätt även bör inkludera en kriminalisering av den så kallade anspelningspornografen.

Brott som har samband med sexuellt utnyttjande av barn

Enligt artikel 2 c (iii) i förslaget till rambeslut ska det vara straffbart att ägna sig åt sexuell aktivitet med ett barn, om missbruk av erkänd förtroendeställning eller av makt eller inflytande över barnet förekommer. I promemorian argumenteras för att Brottsbalkens 6 kap. 3 och 4 §§ motsvarar detta. För barn mellan 15-18 år kräver dock svensk rätt missbruk av beroendeställning, vilket tycks snävare. Brottsoffermyndigheten ifrågasätter därför om inte ytterligare en lagstiftningsåtgärd krävs för att barn eller ungdom mellan 15-18 år ska få tillräckligt skydd i Sverige.

Behörighet, lagföring och preskription

Brottsoffermyndigheten ifrågasätter förslaget om att Sverige ska utnyttja möjligheten till undantagen domsrätt för gärningar som begåtts utomlands till förmån för en juridisk person etablerad i Sverige. Eftersom handel både med barns kroppar och med barnpornografi ofta är både lukrativ och gränsöverskridande så förefaller rambeslutets huvudalternativ vara att föredra. I vart fall om inte argumentet om att sådan domsrätt saknar motsvarighet i svensk rätt fördjupas eller kompletteras.

Brottsoffermyndigheten tillstyrker förslaget om att analysen av om de svenska reglerna angående preskription är förenliga med rambeslutet bör göras i samband med beredningen av Sexualbrottskommitténs betänkande. Myndighetens också tidigare uttryckta förhoppning är att kommitténs förslag om utvidgade preskriptionstider för sexualbrott mot barn kan införas.

Skydd och hjälp till brottsoffer

Brottsoffermyndigheten ifrågasätter om inte ytterligare lagstiftningsåtgärder behövs för att Sverige ska kunna leva upp till kraven i rambeslutet också vad gäller skydd och hjälp till brottsoffer.

Rambeslutet kräver att varje medlemsstat ska vidta alla de åtgärder som är möjliga för att garantera att lämplig hjälp ges åt brottsoffrets familj. En svaghet i svensk rätt är att Socialtjänstlagens så kallade brottsofferparagraf, 5 kap. 11 §, varken garanterar hjälp till offret eller offrets anhöriga, även om båda uttryckligen nämns i lagtexten. Brottsoffermyndigheten hävdar åter att paragrafens ”bör” lämpligen ändras till ”skall”.

Ytterligare frågor väcks om hur barnet som brottsoffer ska kunna garanteras terapeutisk hjälp om en vårdnadshavare motsätter sig detta och om hur barnet ska skyddas på bästa sätt när det uppstår konflikt om vårdnad och umgänge, se t.ex. den ovan åberopade publikationen "Barn i skuggan av våldet" och Nea Mellbergs avhandling "När det överkliga blir verklighet" Umeå: Borea 2002. Det skulle därför vara angeläget om rambeslutet också delgavs den nu arbetande vårdnadsutredningen för beaktande.

Brottsoffermyndigheten vill också aktualisera att rambeslutets krav kan påverkas positivt också via Personsäkerhetsutredningens förslag, i delbetänkandet SOU 2002:71 och i slutbetänkandet inklusive lagförslag, som förväntas komma under hösten, med syfte att skapa ökad säkerhet runt särskilt utsatta bevispersoner.

Utbildning pågår inom rättsväsendet, men utökad och integrerad brottsoffer- och barnkompetens behöver alltså efterlysas för att brottsoffer inte ska vara helt beroende av vem de möter som polis, åklagare eller domare. Ökad och medveten samverkan är dessutom önskvärd, om möjligt efter Isländsk modell med "Barnahuset" som möjliggör att det utsatta barnet komma till en samlad expertis.

Brottsoffermyndigheten vill särskilt framhålla vikten av fortsatta utbildnings- och samverkansinsatser för att såväl nuvarande som framtida lagstiftning ska kunna få både ett normativt och reellt värde. Myndigheten ser detta som nödvändigt för att de stora mörkertalen och låga åtalsfrekvenserna - dokumenterade av professor Christian Diesen i åtskilliga publikationer och i den nyligen utgivna "Bevisvärdering i sexualbrottsmål" av Helena Sutorius och Anna Kaldal, Stockholm: Norstedts 2003 - ska kunna vända så att alltför utsatta barn och unga får den angelägna upprättelse som rättssystemet ytterst syftar till att ge dem.

Gudrun Nordborg
Informationschef